

■ article

REVISTA D'HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA CATALANA,
Volum I, Número 2, 2011 | Print ISSN 2014-1572 / Online ISSN 2014-1564
DOI 10.2436/20.3001.02.28 | Pp. 129-145
<http://revistes.iec.cat/index.php/JOCIH>

J

oan Roura-Parella (1897-1983) i la seva presència als Estats Units¹

“Sempre estic aprenent” (Joan Roura-Parella)

Conrad Vilanou i Torrano

Universitat de Barcelona. Facultat de Pedagogia
Departament de Teoria i Història de l'Educació. Barcelona
cvilanou@ub.edu

resum

El filòsof Joan Roura-Parella, nascut a Tortellà (Catalunya) el 1897, va ser un actiu membre del Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, en el qual va obtenir el seu doctorat el 1937 amb una tesi supervisada per Joaquim Xirau. El 1939, va ser membre del grup que va acompanyar el poeta Antonio Machado a l'exili. Després de viure un a temporada a Mèxic (1939-1945), el 1946 va marxar als Estats Units com a professor a la Wesleyan University. Sota la influència de la filosofia Krausista i de l'espiritualitat Quàquera, va explorar el significat humanístic de la cultura, i com a resultat, el seu ensenyament –inspirat pel pensament cosmovisionari de Eduard Spranger, amb el qual havia tingut contactes a Berlín entre el 1930 i el 1932– va adquirir una dimensió estètica. Amb el seu bagatge, la seva filosofia de l'educació tendeix cap a un formalisme estètic vitalista, de manera que l'educació es converteix en un procés –analog a la tradició neohumanista de la Bildung– en el qual un individu desenvolupa o es dona forma a sí mateix a través de la seva vida. Va morir el 1983 a Middletown (Connecticut).

paraules clau

Joan Roura-Parella, exili, Estats Units, educació, Bildung, estètica, Pedagogia catalana.

En altres llocs, de manera individual o conjunta, ens hem ocupat de la trajectòria personal i intel·lectual de Joan Roura-Parella (1897-1983)². En aquesta

- 1 Aquest article forma part del Projecte d'Investigació del Pla Nacional I + D + I (2008-2011) «La aportación catalana a la estética española (1800-1936)», subvencionat pel Ministeri de Ciència i Innovació.
- 2 Entre altres estudis citem els següents treballs: E. Collelledmont, i C. Vilanou (1997). *Joan Roura-Parella (1897-1983). En el centenari del seu naixement*. Barcelona: Facultat de Pedago-

ocasió ens referirem al darrer tram de la seva vida, que es va iniciar l'any 1946 quan va abandonar Mèxic –on havia arribat com exiliat polític l'any 1939, en fugir de la repressió del general Franco– per traslladar-se als Estats Units de Nord Amèrica on va gaudir d'un notori prestigi fins el punt que el *The New York Times*, en la seva edició del 28 de desembre de 1983, es va fer ressò del seu traspàs esdevingut el dia de sant Esteve d'aquell any³. Sabem que Joan Roura-Parella –deixeble predilecte de Joaquim Xirau– va ser un dels puntals del Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, on va programar a les acaballes de la Guerra Civil un curs sobre «L'acció modeladora del paisatge a l'ànima del nen». Naturalment, aquesta idea de la influència del paisatge en la formació dels infants –que connecta amb les fonts estètiques romàntiques i krausistes– va ser desenvolupada a bastament a l'exili americà. Una vegada establert l'any 1939 a Mèxic va teoritzar sobre el plaer estètic i la creació artística en una sèrie de tres articles publicats a la revista *Full Català* l'any 1942, que han estat reeditats gràcies a la generositat del professor Ignasi Roviró⁴.

L'any 1946 Roura-Parella es va incorporar al Departament de Romance Languages and Humanities de la Wesleyan University, a Middletown (Connecticut), on va romandre durant 19 anys fins el 1965, moment en què va passar a ser professor emèrit. Justament, a partir de la seva jubilació aquesta Universitat va començar a acceptar alumnes de les diferents minories ètniques. Per tant, durant dècades va estar vinculada a l'ideari de l'home blanc, anglosaxó i protestant, en sintonia amb l'esperit purità dels pioners americans. Tres anys abans, l'any 1962, la Wesleyan University havia adquirit un aire més secular i, ben aviat, va passar a formar part de les millors universitats nord-americanes, en formar part de la categoria A-A.

gia; I. Vilafranca, i C. Vilanou, «Luis de Zulueta, visto por Juan Roura-Parella». *Historia de la Educación* 21 (2002), pp. 287-305; C. Vilanou, «Juan Roura-Parella (1897-1983) y la difusión de la pedagogía de las ciencias del espíritu en Latinoamérica». *Historia de la Educación* 22-23 (2003-2004), pp. 301-316; C. Vilanou, «La pedagogía, ciencia de segunda clase (En torno a un informe remitido por Juan Roura-Parella desde Berlín en febrero de 1932)». *Historia de la Educación* 24 (2005), pp. 463-484; C. Vilanou, «Juan Roura-Parella (1897-1983) y los orígenes de la Pedagogía universitaria en Cataluña», en J. Ruiz Berrio, (Ed.) (2005). *Pedagogía y educación ante el siglo XXI*. Madrid: Universidad Complutense, pp. 171-201.

3 La notícia deia el següent: «Juan Roura-Parella, professor emeritus of Romance languages and humanities at Wesleyan University, died Monday at Middlesex Memorial Hospital in Middletown, Conn. He was 86 years old and lived in Middletown. A native of Catalonia, Professor Roura-Parella left Spain during its civil war. He was a professor of psychology at the University of Mexico from 1939 to 1946 and then joined Wesleyan, remaining there until his retirement in 1965. He is survived by his wife, the former Teresa Ramon Lligé».

4 J. Roura-Parella (2002). *El plaer estètic i la creació artística*. Barcelona: Universitat Ramon Llull.

Gràcies al seu amic Cornelius Krusée –a qui havia tractat a Praga l'any 1934 (IV Congrés Internacional de Filosofia) i a París l'any 1937 (Congrés Descartes)– el nostre protagonista va poder traslladar-se als Estats Units. Després de les seves trobades a Europa, Roura-Parella i Krusée van coincidir a Mèxic de manera fortuïta l'any 1942. Així es va recuperar una amistat que va facilitar les coses per tal que Roura-Parella es pogués establir a l'Amèrica del Nord on va comptar, a més a més, amb el suport del pensador Victor Lloyd Butterfield, president de la Wesleyan University entre 1943 i 1967. Des de 1984 aquesta Universitat americana convoca el «Juan Roura-Parella Prize» per alumnes encara no graduats: «an undergraduate whose work represents the kind of catholic curiosity and general learning that Professor Juan Roura-Parella exemplified». Altrament, el record de Roura-Parella és ben present encara avui en aquesta Universitat, tal com demostra que l'any 2007 es dedicués un banc del seu campus al matrimoni Roura-Parella.

Altrament, Roura-Parella –que va deixar a Mèxic familiars i coneguts– sempre es va mantenir fidel a les seves amistats mexicanes que li van donar suport durant els primers moments de l'exili. Així va continuar el contacte amb el poeta Agustí Bartra a qui va comunicar, poc després de deixar Mèxic, la seva voluntat de romandre en els Estats Units. D'aquesta manera, va perllongar la seva amistat amb Agustí Bartra fins el punt d'aconseguir-li una beca de la Fundació Guggenheim per tal que estudiés poesia en els Estats Units, la qual cosa li va permetre elaborar una antologia sobre la poesia nord-americana. D'altra banda, el mateix Joan Roura-Parella també va gaudir d'una beca d'aquesta Fundació l'any 1954.

En principi, estava previst que la seva estada fos curta gràcies al programa «the Wider Quaker Fellowship». En la revista *The Friend*, Roura-Parella va publicar una extensa nota «Religious experience and the Quakers», que és una síntesi dels seus treballs sobre l'experiència quàquera que van ser escrits a Mèxic a les darreries de 1944⁵. Justament, la nota dels editors diu el següent: «The author on the following article, and his wife, have recently applied for membership in the Wider Quaker Fellowship. They are refugees from the University of Barcelona, now living in Mexico City».

En aquest article, Roura-Parella deixa constància d'algunes de les idees bàsiques dels quàquers que, a grans trets, coincideixen amb les dels reformadors del gènere humà (Comenius, Leibniz, Pestalozzi, Krause, etc.) que defensaven la fraternitat universal entre els homes a través d'una idea d'Humanitat que destaca

5 J. Roura-Parella, «Religious experience and the quakers». *The Friend* (Filadèlfia), vol. 119, núm. 11, 1945.

el paper de l'amor cristià. Alls ulls del nostre autor, l'ideari quàquer es caracteritza per una sèrie de principis que sintonitzen amb els valors del cristianisme primitiu. Tot seguit apuntem alguns d'aquests aspectes o principis: Presència del sentiment religiós en el cor de l'home («Religion signifies the perception of God in the heart»); Crist com a model a seguir i imitar («Jesus is the model of that exemplary morality»); mística i seguiment de l'Evangeli («This Quaker religion is a pure mystic Christianity in which is preserved the spirit of the Gospel»); respecte, tolerància i condemna de qualsevol tipus de violència («Sacred respect for the life of others, toleration, and liberty and complete condemnation of wars»), valoració de la relació interpersonal i de l'amistat («In the soul of the Quaker the "I" and the "You" coincide»); rebuig de qualsevol tipus de discriminació («To give, to serve, to devote himself to the whole body without distinction of sex, class, people, creed, or race»). Heus aquí, a tall de cloenda, quina era la visió de Roura-Parella sobre la religiositat quàquera, amb la pràctica del silenci com camí per trobar Déu dins d'un mateix, en una línia d'argumentació d'arrel agustiniana: «Without a theological system, Quakerism is a state of soul which expresses itself in a form of life; without fixed dogmas, without ritual or priesthood, without a concrete social program, with a minimum of organization to carry out its mission, Quaker religion works by spontaneous and direct communication with God, which is manifest in silent worship».

En un primer moment, Roura-Parella va ser becat durant unes setmanes, en el Pendle Hill, un centre d'estudis socials i religiosos que depenia de la comunitat quàquera i incorporat a la Universitat de Pennsilvània. Després d'aquesta estada als Estats Units va retornar a Mèxic on va prosseguir la seva docència a la UNAM, tot gaudint dels seus drets com a membre de «El Colegio de México», al qual pertanyia des de la seva arribada a Amèrica. En qualsevol cas, i després de la seva visita als Estats Units, es va accentuar el seu interès pels temes nord-americans –que ara suplantaven la seva anterior predilecció per la cultura germànica, on havia gaudit d'una beca entre 1930 i 1932– de manera que, a través de William James, va aprofundir en l'estudi de la psicologia social nord-americana sobre la qual va impartir un curs a la UNAM durant el segon semestre de 1945, és a dir, poques setmanes abans d'establir-se definitivament als Estats Units.

1. Professor als Estats Units

Quan Joan Roura-Parella va arribar l'any 1945 als Estats Units tenia 48 anys i es trobava en plena maduresa intel·lectual. Com hem indicat, aviat es va incorporar al Pendle Hill Religious and Social Research Institution de Pennsilvània, un establiment educatiu vinculat al moviment quàquer que en el seu ideari proclama el respecte, la simplicitat, l'harmonia i la recerca de l'esperit. El Pendle

Hill havia estat instituït l'any 1930 per membres de la Religious Society of Friends (Quakers), a unes poques milles al Sud-Oest de Filadèlfia. Presidit per un ambient purità, el Pendle Hill es troba encara avui en mig d'un paisatge natural de 23 acres de terra en els que estan plantats 140 tipus d'arbres diferents. L'estada –a mitjans de desembre de 1944 havia abandonat la ciutat de Mèxic– estava prevista que durés tres mesos fins a primers de març de 1945, si bé es va allargar algunes setmanes més. En el mes de gener de 1946 el trobem de nou en el Pendle Hill després de passar una mala temporada a causa d'un avortament que va patir la seva esposa Teresa Ramon. Tot seguit, emperò, va recuperar l'optimisme en rebre diverses ofertes d'universitats nord-americanes, i va aprofitar l'ocasió per començar a escriure una novel·la en anglès per a la qual ja tenia editor encara que mai va arribar a publicar-se. Amb data 8 de juny de 1946 remet una carta des del Pendle Hill a Agustí Bartra on comenta que té cinc propostes de treball pel proper curs. Poc després –en el mes de setembre de 1946– es va incorporar a la Wesleyan University a la qual va quedar vinculat fins a la seva mort.

Mentrestant, el seu sistema filosòfic i pedagògic havia adquirit solidesa, encara que no va trobar als Estats Units un terreny propici per a la difusió del seu pensament afaiçonat a Alemanya a l'empara de les ciències de l'esperit. Si bé aquestes van gaudir d'un gran predicament a Llatinoamèrica entre 1940 i 1970, van trobar resistències a l'Amèrica del Nord on el nom de Dilthey era conegut solament «en cercles filosòfics molt especialitzats». En efecte, la tradició de la psicologia experimentalista i conductista estava molt arrelada en els Estats Units, circumstància que no podia satisfer a Roura-Parella per a qui tampoc era una «mera casualidad la aparición del behaviorismo de Watson y sus adyacentes, sino la expresión de una época que pierde el sentido de la vida interior»⁶. Només alguns autors com Allport havien manifestat un cert interès per a la psicologia de la forma (*Gestalt*), la qual cosa li feia concebre l'any 1947 –als pocs mesos de fixar la seva residència als Estats Units– «esperanzas de una futura síntesis de la actitud naturalista y de la propia de las ciencias humanas».

Roura-Parella confiava que aquesta fusió fos possible atès que el temps «parece estar maduro para ello, pues hemos podido observar en nuestro curso de *Social psychology* dado en la Universidad de Wesleyan desde este punto de vista sintético, que la juventud norteamericana está más interesada por la relación entre los hechos y su sentido, que por los hechos mismos»⁷. En aquesta direcció

6 J. Roura-Parella (1949). *Tema y variaciones de la personalidad*. México: Biblioteca de Ensayos Sociológicos, p. 136.

7 J. Roura-Parella (1947). *El mundo histórico social (Ensayo sobre la morfología de la cultura de Dilthey)*. México: Biblioteca de Ensayos Sociológicos/Instituto de Investigaciones Sociales (Universidad Nacional), p. 222.

cal posar en relleu el seu curs «Levels of Human Personality» –hem tingut a la vista el programa corresponent al curs acadèmic 1958-59– que constitueix una adaptació actualitzada del seu curs sobre l'estructura i unitat de la vida psíquica, que havia dictat abans a Mèxic.

En els Estats Units va tenir que compaginar els seus propis interessos intel·lectuals –la psicologia i l'estètica– amb altres obligacions que li van ser imposades per les autoritats acadèmiques⁸. D'aquí que tingués que responsabilitzar-se de la docència de diverses matèries relacionades amb la història, la literatura i l'art, tasques que va assumir un xic a contracor però que va desenvolupar amb gran eficàcia. Els temes relacionats amb la cultura espanyola –ja es tractés del Segle d'Or espanyol («The Golden Age 1500-1700»; «Governs, mystics and knights in the Spanish Golden Age») o de la història d'Espanya («The perplexing course of the History of Spain»)– van ocupar moltes hores de la seva docència universitària que es singularitza per tres preocupacions bàsiques: la filosofia, la psicologia i l'art. A més, la història d'Espanya també interessava. Així, en l'últim curs suara esmentat Roura-Parella desgranava el procés històric espanyol que començava amb la cultura ibèrica i que arribava fins a la Guerra Civil, tot presentant –d'acord amb la filosofia krausista– Espanya com a una unitat en la varietat (Catalunya, Galícia, País Basc), alhora que s'interrogava sobre la possible unió de les dues Espanyes enfrontades l'any 1936, enfrontament que va provocar el seu exili atesa la seva lleialtat a la causa republicana. Així, una vegada instal·lat a la Wesleyan University va poder combinar la seva visió culturalista del món amb les seves obligacions docents, a la vegada que s'adaptava a una comunitat que cada diumenge convocava a les 11 del matí una reunió dels amics quàquers (*Friends Meeting-Quakers*) on es dedicaven bones estones al recolliment i al silenci.

A partir de la correspondència que va mantenir amb Agustí Bartra es desprèn que l'aclimatació no va ser fàcil. D'una banda, es lamentava que tenia molts alumnes i que es veia obligat a impartir un gran nombre de classes, circumstància que va dificultar la seva adaptació al vertiginós ritme de vida nord-

8 Pere Bosch-Gimpera –que va ser rector de la Universitat de Barcelona (1933-1939)– comenta en una carta datada a Mèxic el 3 de desembre de 1972 aquesta situació: «No sé si li he contat, de les universitats americanes, el cas d'en Roura i Parella, que ha estat professor a Middletown, Connecticut. Ell és filòsof i pedagog, i durant el primer curs que hi explicà fou cridat pel President de la Universitat, el qual li proposà que, a més, s'encarregués d'un seminari de literatura espanyola. Ell contestà que no era la seva especialitat. Un col·lega li digué que això comprometria que li perllonguessin el contracte. I quan ell replicà que, en el cas d'un seminari, no se sentia capacitat, el col·lega li assegurà que era molt fàcil, que hi havia un Digest amb trossos escollits dels principals autors espanyols que s'havien de comentar en les dues hores setmanals del seminari. Per fi acabà fent-lo» [P. Bosch-Gimpera–R. Olivari Bertrand, (1978). *Correspondència 1969-1974*. Barcelona: Proa, pp. 167-168].

americà al qual va dedicar més d'un comentari, com aquell que diu que «de la realización de su programa diario nace el *rushing*, es decir, el pasar de un asunto a otro a veces con la lengua fuera para respirar mejor». Pel general, les seves opinions vers els nord-americans són laudatòries perquè –després d'haver patit tants obstacles i dificultats (la Guerra Civil espanyola entre 1936 i 1939, la seva posterior sortida d'Europa cap a Amèrica per escapar-se del nazisme, el seu primer establiment a Mèxic per passar més tard als Estats Units– havia dipositat les seves esperances en aquell poble i en la seva cultura, encara que constata que «el norte, país esencialmente progresivo y futurista, ayuda siempre a las fuerzas retrógradas que quieren mantener las formas de vida que fueron vigentes en el pasado».

Tanmateix, Roura-Parella –fidel a una cosmovisió històrica i culturalista– va captar l'escassa atenció que els nord-americans prestaven al passat ja que només s'interessaven per l'avenir: «Una vez un ilustre profesor de Wesleyan me dijo con tono despectivo: ¡No sé quién era mi abuelo! Mi colega quería decir que volvía la espalda al pasado. No hay puente entre el pasado y el futuro. El presente es fundamentalmente el momento de realizar el futuro»⁹. Si als coneguts problemes d'adaptació afegim la delicada salut de la seva esposa –sense la qual es trobava perdut, segons expressa a Bartra– no estranya que confessés –en una carta datada a la Wesleyan University el 12 d'octubre de 1946– que «el nostre destí, més que tràgic és desesperat», afirmació que posa de manifest un estat d'ànim certament confós que es va estabilitzar gradualment. Si en un principi pensava residir només un any a Middletown, el cert és que –finalment– va arrelar als Estats Units i va adquirir la seva nacionalitat.

Tot indica que Roura-Parella va obtenir un gran prestigi com a professor durant els 19 anys, entre 1946 i 1965, que va romandre en el Departament de Romance Languages and Humanities de la Wesleyan University on va arribar a ser professor emèrit. En ocasió de la seva jubilació produïda, en el mes de juny de 1965, va declarar el següent: «Wesleyan retires me, but I do not retire. I don't know the meaning of the word».¹⁰ Ara bé, una vegada jubilat, insisteix en la seva intenció d'escriure una novel·la de caràcter autobiogràfic, que en aquesta ocasió sí que finalitza i que circula en ciclostil entre les seves amistats. En aquell moment, i segons va declarar a la premsa universitària, els seus interessos es dirigien vers Goya, Rembrandt, Spinoza, Leibniz, Schiller i els místics espanyols.

9 J. Roura-Parella, «El sentido del tiempo en las dos Américas, la del Norte y la del Sur (Contribución a la caractereología de ambas Américas)». *Revista Interamericana de Sociología* 1968, p. 161.

10 J. Roura-Parella, «Retirement? Not for Juan Roura». *Wesleyan University News*, vol. III, number 5, June 1965, p. 1.

En els seus relats autobiogràfics que va afaïçonar a manera de novel·la, Roura-Parella deixa constància de la seva lleialtat a la República, així com del seu viatge a l'exili tot formant part de la comitiva en què també es trobava Antonio Machado que —a la llarga— havia de reportar-li una petja inesborrable en la seva manera de pensar. En efecte, al seu parer, el poeta castellà era un veritable «vates», un autèntic profeta, al qual va admirar durant tota la seva vida, fins el punt de precipitar el seu gir estètic que havia iniciat durant els anys de la Guerra Civil a Barcelona. Tant és així que Roura-Parella sempre va tenir ben present el moment en què va cedir el torn al poeta per pujar a l'ambulància en què viatjaven camí de l'exili, a finals del mes de gener de 1939, quan Machado va respondre que ell posseïa tot el temps del món, situació que el va impressionar per sempre més. «Fijo en nosotros está aquel día triste de invierno en que rondándole ya la muerte hemos visto al poeta aguardando, con estoica serenidad, el momento de subir al vehículo que tenía que conducirlo al destierro. Sin prisas, quiso ser el último en subir a la ambulancia. Un hombre de ese temple ha superado la corriente del tiempo y vive ahora desde los dominios de la eternidad».¹¹ En un article publicat l'any 1965, Roura-Parella va escriure que Machado era una «veu de Déu» i «purificador de la sensibilitat espanyola». «Vive el que ha vivido», va escriure Machado en el seu poema dedicat a Francisco Giner de los Ríos, el seu mestre a la Institución, a qui Roura-Parella també va dedicar un article durant el seu exili. D'alguna manera, Roura-Parella també va procurar al llarg de la seva vida seguir aquest camí —una veritable «senda clara»— a través d'una «educació viva» que permetés accedir a l'esfera espiritual on, a més de poder escoltar el ressò de la veu divina, es vivifiqués l'ànima a través de l'educació, de la cultura i d'una religiositat cristiana de signe franciscà, que entronca amb el cristianisme primitiu i que no és aliena als principis del krausisme que Giner havia divulgat a Espanya i que —a més— no trenca amb el catolicisme.

Després de la jubilació, Roura-Parella va mantenir la seva activitat docent en diversos seminaris, alhora que va col·laborar amb distintes dependències d'aquella Universitat com el Davison Art Center, on va impartir l'any 1971 un curs sobre «The Genius of Spanish Art», probablement una síntesi del curs «The Genius of Spain in Painting and Literature». Igualment, durant el curs 1972-73 va abordar el tema de «Goya and his world» i, en el següent, un altre sobre «Aesthetic roots of Spanish Art», en què va tractar les figures de Picasso (representant de la «intellectual expression»), Velázquez (que exterioritza «the impulse to represent reality»), i Miró i Dalí, com a exemples de la tendència del «symbolic

11 J. Roura-Parella (1949). *Tema y variaciones de la personalidad* *Op. cit.*, p. 209. [Aquest text es troba també en altres treballs, en què deixa constància que Machado «creyó siempre en la eternidad del espíritu porque vivió esencialmente toda su vida muy por debajo (o por encima) de la vida común, rutinaria y superficial»].

art». En qualsevol cas, els dos cursos que va impartir amb més èxit van ser «Art in human experience» i «Art style as a World view» que es complementen en el sentit que si el primer aborda l'art des de la perspectiva d'una fenomenologia de l'experiència humana, en el segon va tractar les grans cosmovisions estètiques. De fet, el primer curs –«Art in human experience»– es perllongava durant tot el curs i estava dividit en dues parts, que corresponien a cadascun dels dos semestres.¹² Al seu torn, el curs «Art style as a World view» –que va ser el que va tenir més èxit i que només durava un semestre– seguia el plantejament de les cosmovisions de Dilthey: naturalisme, idealisme objectiu (panteisme) i idealisme de la llibertat (idealisme subjectiu o idealisme personal). Fet i fet, aquest curs «Art style as a World view» es va mantenir fins poc abans que Roura-Parella morís. Sota la perspectiva de les diferents cosmovisions artístiques, aquest curs passava revista –al llarg de 21 temes– als diferents moviments (o «ismes») que donen sentit a la història de l'art.

Ben bé es pot dir que en aquest plantejament es detecta la influència del curs d'Eduard Spranger que Roura-Parella va seguir a Berlín l'any 1932, dedicat a «La concepció del món de Goethe i la seva crítica en el present». Si Spranger pot ser considerat el seu «spiritual father», Dilthey va assolir la categoria de «spiritual grandfather». Tampoc podem perdre de vista que, a partir del seu viatge d'estudis a Alemanya on va romandre durant un parell d'anys (1930-1932), Joan Roura-Parella va imprimir una nova orientació al seu pensament, que va transitar de les ciències de la naturalesa a les ciències de l'esperit. Influït durant els seus anys de formació a Madrid per la tradició empírica de la psicologia d'arrel experimental, a Berlín es va empeltar del deixant de les ciències de l'esperit, tot deixant l'explicació (*Erklären*) de les ciències naturals per la comprensió (*Verstehen*) de signe hermenèutic.

2. El gir estètic: la formació com a obra d'art

A grans trets, el seu itinerari intel·lectual recorda el camí de les tres crítiques kantianes. Durant la seva joventut –quan es va formar a l'Escuela de Estudios Superiores del Magisterio a Madrid (1919-1923)– es va orientar vers el coneixement de les ciències experimentals, de manera que la seva primera visió científica que va aplicar a l'estudi de la pedagogia i de la psicologia es pot qualificar

12 Aquest programa es va reproduir a E. Collelledemont i C. Vilanou, *Op. cit.* A grans trets, podem apuntar que la programació del curs era la següent. First Semester. A.- Introduction; B.- Enjoyment of Art; C.- Mental functions in Art enjoyment; D.- Art creation; E.- The aesthetic object; F.- Metaphysics of the work of Art; G.- Style and Culture; H.- Judging Art. Second Semester.- I.- Main Aesthetic Categories; J.- Social implications in the experience of Art.

de positiu-experimental, és a dir, preocupada pel rigor i exactitud de les dades i les constatacions empíriques. Ara bé, la seva estada a Berlín va comportar un gir copernicà, fins el punt que –en descobrir Dilthey gràcies a les indicacions d'Eduard Spranger– va optar per les ciències de l'esperit. A partir d'aquest moment, la seva filosofia de l'educació va assolir els trets d'una ciència espiritual que buscava la comprensió del fet educatiu des d'una perspectiva històrica i culturalista. Finalment, i una vegada assentat als Estats Units, va situar-se en l'horitzó de la tercera crítica kantiana, la que després d'abordar el fenomen (primera crítica) i el noiïmen (segona crítica), va optar per la via del judici estètic, una solució que Schiller va desenvolupar a bastament en les *Cartes sobre l'educació estètica de l'home* (1795) i que, a la llarga, presentarà als artistes –literats, músics i pintors– com els veritables educadors del poble.

D'aquí que la fórmula de Joan Roura-Parella sigui una mena de síntesi o cruïlla entre l'idealisme de la llibertat i la pedagogia estètica, entesa com un procés a través del qual hom dóna forma i conforma el seu propi perfil personal i individual, fins l'extrem que cadascú esdevé artista d'un mateix. A tal fi, la bellesa es converteix en la condició de possibilitat de la formació humana que així es torna una mena d'obra d'art en el sentit que cadascú ha de donar-se forma a si mateix. De manera que l'acció pedagògica assoleix una orientació plàstica i estètica, en el sentit que formar-se implica un procés antropoplàstic. Ara bé, no es tracta d'una forma qualsevol, sinó que –d'acord amb l'herència clàssica– s'ha de donar una plena correspondència entre la forma interior de l'ànima bella (*Schöne Seele*) i la forma exterior (presidida per l'ordre, l'equilibri i l'harmonia de la tradició neoclàssica de Winckelmann), talment com succeeix amb la creació artística: «El meollo de la belleza en el arte está en la forma artística. El movimiento y ritmo de una obra musical, por ejemplo, es la exteriorización del movimiento y ritmo interior. Se trata, en una palabra, de una expresión viva (Klopstock) o de una forma “orgánica”, no “mecánica” (A.W. Schlegel)».¹³

Dels tres moments que s'uneixen en la unitat de la creació artística –experiència, expressió i forma– només aquesta darrera és accessible a l'educació, fins el punt que l'empresa pedagògica –entesa com a procés d'auto formació (*Bildung*)– surt a la recerca de la forma personal: «En el fondo educar significa ayudar al individuo a encontrar su propia forma. Educación es siempre auto-formación. El hombre se toma a sí mismo como material de conocimiento y como material de su propia formación. El hombre es escultor de sí mismo».¹⁴

13 J. Roura-Parella, «Cultivo de la productividad artística». *Educación Nacional* (Mèxic), (1944), p. 141.

14 *Ibidem*, p. 143.

I això fins l'extrem que la forma exterior no pot res més que l'expressió de la forma interior: «La forma interior es a la par la categoría estética y pedagógica más importante. La forma se determina desde dentro en un proceso que puede llamarse orgánico. Sólo así la vida entera del hombre se convierte en una obra de arte; de la unidad interior brotan las manifestaciones externas. Toda otra formación es falsa, bastarda, mecánica. No parece cosa fácil llegar a percibir esta verdad».¹⁵

Expert en llengües (parlava sis llengües) i en llenguatges (s'interessà per tots els camps del saber, en especial, per la pedagogia, la psicologia, la filosofia i la literatura), Joan Roura-Parella va compaginar la lectura, el pensament i l'escriptura, sense oblidar les manifestacions artístiques que va poder capir gràcies als seus innumbrables viatges que va aprofitar per visitar els millors museus i galeries del món, alhora que aprofitava l'ocasió per escoltar les orquestres més competents, cosa que ja va fer durant els anys d'estudis a Madrid.¹⁶ Més tard, aquesta passió per la música va continuar a Les Palmes de Gran Canària –on va residir durant set anys, entre 1923 i 1930, com a professor de l'Escola Normal– i, a les diferents capitals que va visitar: París, Londres, Berlín, etc. Així va seguir la tetralogia de Wagner a Bayreuth, i, al seu torn, *La valquíria* –primera jornada de *L'anell del Nibelung*– a l'òpera de París.¹⁷

15 *Ibidem*, p. 144.

16 «La posguerra trajo a Madrid una compañía alemana de ópera que puso en escena todo el repertorio wagneriano. Un privilegio especial, frecuente entre estudiantes, tan escasos de dinero como ávidos de horizontes, me permitió asistir asiduamente al Teatro Real en aquel invierno que difícilmente se borrará de mi memoria. El director de orquesta era el renombrado profesor de Munich Otto Hess. Aquel era el verdadero Wagner, el hombre nórdico, gótico, de una extraordinaria vitalidad, de una pasión frenética, de un lirismo ardiente». Es tracta d'un article datat a París, el juliol de 1928, titulat «Wagner en francés» i que va ser publicat a la premsa canària. De fet, durant aquell estiu va publicar diversos articles sota el títol genèric «Divagaciones de un hombre medio mareado», que han estat recollits en el següent treball: E. Padorno, «Juan Roura-Parella: Un filósofo español del exilio y su relación con Canarias», *Anuario de Estudios Atlánticos* 53 (2007), pp. 25-54 [La cita que hem reproduït correspon a la pàgina 44].

17 «El contraste fue tan violento que hubo momentos de no poder contener la risa al oír a los héroes wagnerianos hablar en francés, y a una orquesta fina, delicada y blanda, aquellas tempestades musicales... Posteriormente hice otra experiencia contraria. Después de oír repetidas el “Pelleas et Melisande” en España volví a oírlo en Berlín. Recuerdo que mi vecino de butaca me miró con marcado enojo cuando en un arranque juvenil hube de exclamar: “Pero eso no es Debussy!” Lo mismo ocurre con Ravel... Desde entonces he aprendido en más de un punto el problema de la interpretación de contenidos espirituales, y como todo el mundo, sé hoy que si se pinta con la sangre y con el alma, se dirige también una orquesta o se ejecuta cualquier composición musical con la personalidad total, inseparable al grupo sanguíneo y cultural a que se pertenece» [J. Roura-Parella, «Cultivo de la productividad artística». *Educación Nacional* (Mèxic), (1944), p. 146].

Humanista en la línia de l'idealisme de la llibertat socràtica, el seu afany d'aprendre no va finir mai. Així va pregonar «I am always learning», quan es va jubilar al juny de 1965, de manera que va continuar amb els seus cursos i conferències fins als 80 anys.¹⁸ En realitat, Roura-Parella no es va limitar a l'estudi de les ciències de l'esperit, ni a l'estètica, ja que, d'acord amb la seva cosmovisió de la «unitat amb la varietat», que va heretar del pensament de Krause, va mantenir contactes amb bona part dels departaments i laboratoris de la Wesleyan University, als quals recorria en demanda d'informació per tal d'estar al corrent de les últimes novetats bibliogràfiques en els diversos camps del coneixement (biologia, evolució, origen de la vida; antropologia; psicologia; psiquiatria; sociologia; història; filosofia de l'educació; etc.).¹⁹ I aquest interès per totes les qüestions es va perllongar més enllà de la seva jubilació, moment en què va manifestar que «I have too many things to do», per afegir tot seguit: «My associations are still here and I will continue here, only I will be in a different world. I will be free to write and do some other things I want to do». A tot estirar, quan es va jubilar a les portes de l'estiu de 1965 el que volia era una mena de període sabàtic d'un o dos anys, per reprendre a continuació els projectes intel·lectuals que tenia pendants.

Els ensenyaments de Roura-Parella –que al final es van orientar vers temàtiques artístiques– van gaudir d'un gran reconeixement entre els alumnes, pels quals sempre va mostrar un gran simpatia. Al respecte havia declarat: «American students are the best human material I have ever dealt with». Tanmateix, era conscient de les limitacions temporals que els estudiants tenien quan van començar a ocupar-se pel seu futur professional, quan albiraven el món de la vida («real life»), amb la qual cosa a partir d'una determinada edat –25 anys– perdien la il·lusió anterior. «This just kills the wonderful spring of their intelligence». Sigui com sigui, ell sempre va comptar amb l'escalf dels seus deixebles, fins i tot després de la seva jubilació. Tant es així que aquells que participaven en el Seminari «Art Style as a world view» van seguir les passes del mestre en presentar les diverses manifestacions artístiques (els distints «ismes» com l'expressionisme o el surrealisme) a manera de veritables cosmovisions, treballs que va conservar en ocasions entre els seus papers. Aquesta preocupació artística tampoc pot sorprendre, si es té en compte que Roura-Parella havia freqüentat durant la seva estada a Berlín les classes d'estètica que impartia Max Dessoir,

18 J. Roura-Parella, «Retirement? Not for Juan Roura». *Wesleyan University News*, vol. III, number 5 (June 1965), p. 4.

19 No és casual que fos així si tenim en compte que Giner despertava –segons confessa Pijoan– la necessitat de percebre que cada disciplina depèn de les altres: «cómo el fisiólogo depende del físico, y éste del matemático, y, a su vez, el matemático depende del filósofo» [J. Pijoan (2002). *Mi Don Francisco Giner (1906-1910)*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 91].

psicòleg que a més dels seus estudis estètics es va interessar per la significació que el «més enllà» podia tenir per a l'ànima humana.

D'aquí que l'art fos emprat per Roura-Parella com un vehicle per traspassar les fronteres d'allò purament fenomènic, per situar-se –al igual que fan els artistes– en l'esfera d'allò hermètic i místic. Sabem que en les seves classes del Seminari «Art Style as a world view» mostrava pintures de diversos artistes, quadres –per exemple, del pintor català Joaquim Serra Quintana– que utilitzava a manera de recurs per significar les diferents mirades que es poden dirigir vers una tela pictòrica: «Hi ha dues maneres de mirar els objectes: una és mirar-los simplement i l'altra és mirar-los amb atenció. En la simple mirada l'ull percep naturalment la forma i aparença de l'objecte en qüestió. Mirar a un objecte atentament significa trobar amb cura, més enllà de la natural impressió, la manera de conèixer l'objecte. Es pot dir, doncs, que mirar una cosa és una funció natural mentre que el diríem “veure” és un procés racional».²⁰ A la vista del que hem reproduït, l'artista intenta fer visible el misteri de les coses a través de la càrrega simbòlica de la seva obra que, al seu torn, respon a una cosmovisió de tall panteista que recorda els plantejaments de la *Naturphilosophie*. En referir-se a la pintura de Joaquim Serra Quintana –representant de l'escola paisatgística d'Olot– Joan Roura-Parella pregonava l'any 1979 el següent: «El contacte amb la Natura, que en Serraquintana adora, desperta i estimula l'instint artístic que jeu en els fons de la seva ànima. En Serraquintana no representa merament la realitat que veu amb els seus ulls corporals, com fan els impressionistes d'ahir i d'avui, sinó que elabora, enriqueix i complementa la seva experiència del paisatge natural mitjançant la seva imaginació creadora».²¹

Tanmateix, a la Wesleyan University no es va limitar a impartir cursos sinó que també va donar conferències obertes al públic en general. Als pocs mesos de la seva arribada, va dissertar el març de 1947 sobre «The Understanding of Peoples» en el John Wesley Club, treball que més tard publicaria en castellà, i en què –a manera de declaració de principis– afirmava que la «Humanidad sin nacionalismo es vacía, mientras que la Nacionalidad sin Humanidad es ciega».²²

20 Joan Roura-Parella va escriure aquestes paraules en el programa de l'exposició d'olis que el pintor Joaquim Serra Quintana (1927-2003) va presentar a la sala Arti-Color de Vic a la tardor d'un any de la dècada dels setanta que no hem pogut precisar. També va preparar els programes d'altres dues exposicions del mateix pintor que van tenir lloc a Olot, ambdues a la galeria «Les Voltes», del 30 de gener al 13 de febrer de 1971 i del 16 al 30 de juny de 1979.

21 Aquest text correspon a la darrera de les exposicions indicades en la nota anterior, és a dir, la que va tenir lloc a Olot l'any 1979.

22 J. Roura-Parella, «Formación de la consciencia nacional». *Revista Mexicana de Sociología*, XVI (enero-abril 1954), pp. 3-60.

També aquí es deixa sentir l'empremta de la idea de la «unitat en la varietat» –un tòpic en la literatura moderna a partir de Newton– al constatar la conveniència de fer compatible l'amor al propi país sense comprometre l'harmonia en el concert de les nacions, en una línia de pensament que recorda l'universalisme pacifista de Comenius i del neohumanisme alemany (Lessing, Krause) que emfasitzava la importància de la idea d'Humanitat.

Naturalment els temes artístics van ocupar moltes de les seves intervencions públiques. El 8 de desembre de 1959, en el Davison Art Center, va pronunciar una conferència sobre «Goya's Place in the Realm of Grace». Anys després, el 11 de gener de 1965 va dictar una altra titulada «The Baroque Spirit in Leibniz, Spinoza and Rembrandt with an Excursion to Comenius». Fins i tot, va invitar al seu amic Agustí Bartra per tal que pronunciés durant la primavera de 1950, una conferència en l'Spanish Club de la Wesleyan University, sobre Whitman, Dickinson, Frost i Sandburg. Anna Murià –esposa d'Agustí Bartra– comenta que el seu marit va residir durant cinc dies a Middletown, on va passejar i conversar amb l'amic Joan Roura-Parella, i així es va segellar una llarga i enriquidora amistat entre aquests dos esperits –un filosòfic, l'altre poètic– certament «bessons». L'any 1968, Roura-Parella va dedicar el seu treball «La función de los símbolos en el proceso de la creación artística» a Agustí Bartra, «creador de símbols poètics». Al igual que Machado, Bartra apareix als ulls de Roura-Parella com el poeta que, dotat d'una mirada especial, pot arribar a l'essència de les coses més enllà de les manifestacions naturalistes i impressionistes. En última instància, la missió de la poesia no rau en imitar una realitat concreta, ni expressar un estat afectiu o intel·lectual, sinó en «mostrar la substància profunda de les coses».

Així, doncs, Roura-Parella reconeix que hi ha –com a mínim– dues mirades, a saber, una corporal-sensual i una altra immaterial-essencial. Per consegüent, el llenguatge dels artistes serveix per veure la realitat d'una manera diferent a la que es desprèn d'una impressió purament empírica i visual perquè, darrera de la pintura, de la poesia o de la música, s'amaga «alguna cosa més», que deu ser captada no amb els ulls corporals sinó amb els ulls espirituals. També aquí detectem l'empremta de Cossío que –segons comenta López-Morillas²³– va assumir la necessitat d' «ensenyar als infants la ciència de veure (the science of seeing)», quan va llegir aquest comentari en un article publicat en el *Times* de Londres, l'any 1879. Fou així com M. B. Cossío va centrar la seva pedagogia –que posseeix una clara dimensió estètica– en l'«art de veure», punt que també va ser compartit per Roura-Parella.

3. A tall de cloenda

Comptat i debatut, Roura-Parella va trobar a l'exili dels Estats Units –on va viure durant quasi 40 anys, i on va morir– aquell paradís perdut, una espècie de «província pedagògica» ideal per la qual –com a exiliat– sempre havia somniat. Igualment va veure en el nord-americà «l'home menys vanitos de quants hem conegut», alhora que va detectar en els Estats Units la imatge del grup en la seva totalitat, «no de classes i grups privilegiats, doncs el que importa és la integració i la cooperació socials».²⁴ Resulta lògic, per tant, que es considerés un americà un xic especial, per bé que no va renunciar a la seva ascendència hispànica. «Now –declarava l'any 1965– I am a Yankee from the Iberian Peninsula, and that is not a bad combination».²⁵

En darrer terme, la seva vocació estètica conforma una visió pedagògica en el sentit que hom ha de donar-se forma a sí mateix, en un procés continu que no fineix fins la mort. D'aquí que admetés –en el moment de la seva jubilació– que sempre havia estat aprenent perquè, al capdavant aspirava a donar-se una forma harmònica, sense estridències i dissonàncies, que el permetés superar el món de la facticitat per assolir un estadi amb capacitat per veure –com fan els artistes– més enllà de les manifestacions fenomèniques. És hora d'acabar i per fer-ho res millor que reproduir unes paraules seves que donen una sintètica notícia del seu pensament que es va sistematitzar als Estats Units: «Without liberty, there is no life determined by the spirit and, therefore, no realization of ourselves. It is my deepest belief that the fulfillment of our mission here in this world in somehow related with our survival after death. If this were not so, although life has its value in itself, I do not think it would be worth it to be born; at least not for me».²⁶

Programa del curs

«Art style as a world view», impartit per Joan Roura-Parella durant el segon semestre de 1976 a la Wesleyan University

Introduction. Forming power of an aesthetic experience: The work of Art. Moments in the creative process: impression, expression and form. Structure of the work of Art. Its effect on the beholder.

24 J. Roura-Parella, *Tema y variaciones de la personalidad*. *Op. cit.*, p. 97.

25 J. Roura-Parella, «Retirement? Not for Juan Roura». *Op. cit.*, p. 4.

26 J. ROURA-PARELLA, «Retirement? Not for Juan Roura». *Op. cit.*, p. 4.

I.- Style. Forces conditioning Style.- National, epochal and personal style.- Geography of Art.- Classification of the style.

II.- What is a World view (Weltanschauung).- Origin of the word Weltanschauung. The sense of the word. Psychological conditions of a World View (Jaspers). Types of Weltanschauung (Dilthey).

1. Naturalism
2. Objective idealism or pantheism
3. Subjective idealism or personal idealism
4. Expression of the Worldview in Art (Hermann Nohl)

III.- Philosophy as World view (Spranger). Fundamental metaphysical problem: Who is the being? Who does exist? What does exist?

IV.- Pertinent presocratic answers:

Phytagoras: mathematics in Nature and Art. Heraclitus metaphysics.

Influence on Bergson's «La pensée et le mouvant».- Movement in Art.

The Eleatic philosophers: Zeno and Parmenides. Static qualities in Art.

Parmenides Mundus sensibilis and Mundus intelligibilis. Being and appearance. Qualities of being: Unique, eternal, immutable, unlimited, immovable.

V.- Influence of Parmenides and Socrates in Plato.

Plato's Weltanschauung: Ethical, logical and aesthetic motives.- Plato theory of the ideas. Realism of the ideas. The idea of Goodness and the idea of Beauty. Platonism in history.

VI.- Classic Art in Greece.- Ideal beauty in plastic Art and painting.- Praxiteles and the Parthenon. Classic art in the Renaissance.- Leonardo da Vinci and Raphael.- Beauty and the sublime. Neo-classicism: David, Ingres; Picasso as a classicist.

VII.- The aesthetic of the spirit.- Fra Angelico and Perugino.

VIII.- Subjective idealism of Michelangelo, Matthias Grünewald and Dürer.

IX.- Aristotle's metaphysics. What does exist according Aristotle? Aristotle's criticism of Plato's realism of the ideas.- Aristotle's realism; substance: matter and form. Aristotle's influence over the course of the centuries. St. Thomas Aquina's idea of beauty. Cardinal Mercier, Maritain, Zaragüeta.

X.- Realism in Art.- The concept of mimesis.

1. Italian realism: Caravaggio.
2. French realists: Courbet, Millet, Manet, Degas, Meissonier and others.
3. Spanish realism: Psychological realism of Velázquez and Goya.- Velázquez humor; Zurbarán and others.

4. German realism: Leibl, Alt, Thoma.
5. Realism in the United States: Homer. Eakins, Wyeth, Hopper and Samuel Green. Social realism.

XI.- Descartes' idealism. Crisis of the Aristotelian philosophy. Descartes' criticism of Aristotle: his opposed view. Reality as a problem. Who does exist in Descartes' *Methaphysics*: The thinking I or the thinking substance (*Cogito ergo sum*), God and the extension (*l'étendue*). The geometry of reality of the world.

XII.- Emotional expressionism: Kandinsky, Rouault, Van Gogh, Munch, Orozco and others. Intellectual expression: Blake, Gris, Picasso. Relationship between Picasso and Husserl (Ortega). From Picasso to abstract art. The geometric: abstract art of Mondrian.

XIII.- Objective idealism.- Leibniz and the form language of the Baroque. Leibniz perspectivism and Picasso's cubism.

XIV.- Aesthetic world view. From aesthetic monism to pantheism; essence of pantheism.

XV.- Spinoza's rational, mystic pantheism. Rembrandt and Spinoza. The pantheistic from language of Corot, Turner and Böcklin landscapes.- Pantheistic impressionism.

XVI.- Mystic attitude. Kinds of mysticism.- The mystic form language of El Greco.

XVII.- From Baroque to Rococo. The century (XVIII) of the woman. The dissolution of the spirit. Nature as an ideal of liberation.

XVIII.- Naturalism. The aesthetic of the senses, or hedonistic art: Pompei's paintings, French *peinture galante* of the XVIII Century, Toulouse Lautrec's and Picasso's erotic art.

XIX.- *Weltanschauung* structure of Kant. Kant's transcendental aesthetics and Cézanne.

XX.- Heidegger and Gabriel Marcel search for being: anguish and hope. The theme of Death in Art.

XXI.- Fight and change of the world views. Competition and change of art styles. The pluralities of Beauties.